گزارش کوتاه

دوفصلنامه آموزش پزشکی
مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل
دوره هفتم، شمارهٔ ۱، پاییز – زمستان ۱۳۹۷، صفحه ۱۲-۷

بررسی شواهد در بازنگری کوریکولوم طب ایرانی

سید علی کمالی (DMD)[۱]، سیدحمیدکمالی(MD, MPH, PhD) [۲]، زهرا قربانی‌فر(MD, PhD) [۳*]،
سیده جیهان حسینی خبیر (MD) [۴]، شیما اصفهانی (MS) [۵] نورین خرمشاهی (DMD) [۶]

۱- دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
۲- دفتر برنامه تحقیقات بالینی، دانشکده طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳- گروه طب ایرانی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی، تهران، ایران
۴- بیمارستان خاتم الانبیاء (ص)، خیابان شهید یاسینی، خیابان ولیعصر (عج)، تهران، ایران
۵- دفتر توسعه آموزش، دانشکده طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۶- دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

دریافت: ۹۷/۳/۷، اصلاح: ۹۷/۱۲/۷، پذیرش:۹۷/۱۲/۱۲

خلاصه:

مقدمه: نهادینه‌سازی رویکرد آموزش پاسخگو موضوع مورد توجه در حوزه آموزش پزشکی است. در طراحی کوریکولوم رشته طب ایرانی جهت ارتقای کیفیت آموزشی، به جمع‌آوری اطلاعات، شواهد، تفحص در منابع و مستند سازی مبتنی بر شواهد برای تصمیم‌گیری‌ها نیازمندیم.

مواد و روشها: این گزارش کوتاه با هدف بررسی و مطالعه روش‌های تدریس، نحوه ارزشیابی، محتوای تدریس حکمای برجسته طب سنتی سده‌های متعدد، چون "بقراط"، "جالینوس"، "محمد ابن زکریای رازی" و "ابن سینا" در حوزه آموزش انجام شد.

یافته‌ها: رازی اعتقاد داردکتاب‌هایی مانند کتاب تقدمه المعرفه بقراط و کتاب‌های جالینوس در زمینه انواع تب‌ها وحملات آن، ادویه مفرده، اوقات بیماری و اینکه هر بیماری در چه مرحله‌ای قرار دارد، اسطقسات، بحران‌ها، نحوه برخورد با بیماری‌های حاد به روش تغذیه، اسباب و علایم بیماری‌ها، تدابیر فوری، مزاج و نبض جزو اولین کتاب‌هایی هستند که خواندن آنها برای دانشجویان ضروری است. همچنین او توصیه می‌کند که یک پزشک بهتر است با اکثرکتب موجود در حیطه کار خود آشنا شود.

بحث و نتیجه‌گیری: بررسی‌ها نشان می‌دهد که دانشجو موظف به مباحثه و درک عمیق مطالب تحت نظر هدایت‌گر بالادستی خود است. کسب مهارت و توانمندی‌های شایسته یک طبیب با مطالعه کتابهای بیشتر و آزمون‌های پیاپی توسط استادان حاصل می‌شود. در یک جمله، کسی طبیب نمی‌شود مگر با ارزیابی و آزمون‌ها و آزمایش‌های مکرر.آموزش ترتیبی، آموزش تقدمی، آموزش علمی و عملی شایع‌ترین روش‌های یادگیری مورد استفاده در طب سنتی ایرانی بوده‌اند.

واژه های کلیدی: آموزش پزشکی،طب ایرانی (طب سنتی)، کوریکولوم، ارزیابی، مبتنی بر شواهد

مقدمه

طراحی و تدوین یک نظام کارامد و راهبردی به منظور حرکت در مسیر مرجعیت علمی و تعیین شاخص‌های این مرجعیت، همچنین نهادینه‌سازی رویکرد آموزش پاسخگو به عنوان یکی از سیاست‌های ۱۲ گانه طرح تحول و نوآوری در آموزش پزشکی از جمله موضوعاتی است که دست‌اندرکاران حوزه آموزش پزشکی به آن توجه دارند (۱-۳). یکی از راه‌های تحقق این امر، تلاش در جهت تطابق نظام آموزشی، محتوا و اهداف برنامه آموزشی با وظایف شغلی فارغ التحصیلان است. برهمین اساس، در طراحی کوریکولوم رشته طب ایرانی نیز به منظور ارتقای کیفیت آموزشی، بر لزوم جمع‌آوری اطلاعات و شواهد، تفحص در منابع، به‌روزرسانی و مستندسازی برای تصمیم‌گیری‌ها نیاز فراوان وجود دارد (۱و ۲و ۴). در این نوشتار با محوریت قرار دادن رویکرد جمع‌آوری شواهد، سعی شده است تا با مطالعه شیوه‌های مواجهه‌های پزشکی در دوره‌های مختلف تاریخی، به خصوص دوره‌هایی که درخشش چهره‌های شاخص نمایان است و همچنین مطالعه شیوه تدریس، بررسی محتوای آموزشی و منابع درسی و نحوه ارزیابی فراگیران توسط اساتیدی که در اعصار مختلف در حوزه آموزش صاحب سبک بوده‌اند، از جمله بقراط، جالینوس، مجوسی اهوازی، رازی و بوعلی سینا، زمینه دستیابی به یک فرایند تطبیقی که مهارت‌های تخصصی لازم در رشته طب ایرانی را با کویکولوم موجود مقایسه می‌کند، فراهم شود. لذا جمع‌آوری این شواهد می‌تواند در ارتقای فرایند آموزش طب ایرانی موثر واقع شود (۱).

مواد و روشها

این نوشتار یک گزارش کوتاه است.بررسی و مطالعه روش‌های تدریس، نحوه ارزشیابی، محتوای تدریس حکمای طب سنتی از مهم‌ترین ارکان در تهیه محتوای ساختارمند برای این رشته است.

* نویسنده مسئول مقاله: زهرا قربانی فر
آدرس: ایران، تهران، خیابان فاطمی، خیابان اعتمادزاده، دانشگاه علوم پزشکی ارتش، کدپستی ۱۴۱۶۶۶۳۳۶۱، تلفن: ۰۲۱۸۸۹۹۳۶۵۶
Email:za.ghorbanifar@gmail.com

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]

از میان اطبای بنام سده‌های متعدد، شهرت حکمای برجسته‌ای چون "بقراط"، "جالینوس"، "محمد ابن زکریای رازی" و "ابن سینا" در حوزه آموزش، ما را بر آن داشت که بخش فعالیت‌های آموزشی این اساتید که معطوف به منابع و عناوین کتب ضروری مورد نیاز فراگیران طب، منابع آزمون و برخی شروط توانمندسازی ایشان در آن دوران می‌باشد، مورد بررسی قرار گیرد.

یافته‌ها

بررسی‌ها نشان داد که به عقیده رازی، کتاب‌هایی مانند کتاب تقدمه المعرفه بقراط و کتاب‌های جالینوس در زمینه انواع تب‌ها وحملات آن، ادویه مفرده، اوقات بیماریو اینکه هر بیماری در چه مرحله‌ای قرار دارد، عناصر چهارگانه، بحران‌ها، نحوه برخورد با بیماری‌های حاد به روش تغذیه، اسباب و علایم بیماری‌ها، تدابیر فوری و اورژانسی، مزاج، نبض و بیماری‌های تنفسی و همچنین کتب نویسندگان دیگر مانند «ارسیلوس» {*Archelaus*}و «اصطفن» {*Stephanos*}و «مغنیس» {*Magnus*} جزو اولین کتاب‌هایی است که خواندن آنها برای دانشجویان ضروری است. همچنین او توصیه می‌کند که یک پزشک بهتر است با اکثرکتب موجود در زمینه کاری خود آشنا شود (۵).

ابن سینا در کتاب قانون فی الطب خود ذکر می‌کند دانستن و خواندن کتاب قانون تنها برای طبیب شدن کافی نیست؛ بلکه لازم است منابع دیگری هم مطالعه شود (۶و ۷).

همچنین تدریس طب در مدارس اسکندریه بر روی چهار کتاب بقراط مانند الفصول، تقدمة المعرفة، الاهویه و البدان و المیاه و کتاب الامراض الحادة (۷–۱۱) و شانزده کتاب دیگر از جالینوس (۷–۱۵) متمرکز بوده است. این کتاب‌ها بر اساس محتوا و تخصص‌هایی که تامین‌کننده نیازهای اساسی و کلی و نیز تعیین‌کننده درجات ارتقای فراگیران بود، با نظم و ترتیب خاصی در هفت مرتبه طبقه‌بندی و تدریس می‌شدند. (۷–۹، ۱۱ و ۱۲)

مرتبه اول:مقدمه ورود به طبابتاست. در این مرتبه، فراگیر توانایی دخالت و عمل در امور جزیی طب را به دست می‌آورد (۷ و ۹). کتابهایی که فراگیر باید در این مرتبه آموزش ببیند عبارتند از:

۱. کتاب تفاوت قوانین درمان براساس تجربه و قیاس (۸ و ۹ و ۱۱و ۱۵) در این نوشتار بیشتر از قوانین درمان بنا بر عقیده و رای اهل تجربه استفاده می‌شود و مطالبی نیز از روش‌های درمانی قیاس آورده شده است. از دیدگاه این کتاب، با تجربه و قیاس است که مردم تمام علوم را استخراج می‌نمایند (۷ و ۹).

۲. کتاب الصناعة الصغیرة که حاوی آموزش طب نظری و عملی است. «جوامع الإسکندرانیین لکتاب جالینوس فی الصناعة الطبیة الصغیرة علی الشرح» {*Jawāmi' al-Iskandarānīyīn li-kitāb Jālīnūs fī al-ṣinā'ah al-ṭibb al-ṣaghīrah*}(۵–۷، ۹، ۱۳–۱۵)

۳. کتابی درباره شناخت نبض و بیان بیماری‌ها به کمک آن «جوامع الإسکندرانیین لکتاب جالینوس فی النبض الصغیر إلی طوثرن» {*Jawāmi' al-Iskandarānīyīn li-kitāb Jālīnūs fī al-nabḍ al-ṣaghīr ilá*} (۷–۹ و۱۱–۱۵ و ۱۷)

۴. کتاب اغلوقن فی کیفیة التانی فی شفاء الامراض که در مورد نحوه درمان و عدم عجله در بهبودبیماری‌ها است (جوامع الإسکندرانیین للمقالة الأولی من کتاب جالینوس إلی أغلوقن فی اسم الطبیعة {*Jawāmi' al-Iskandarānīyīn li-kitāb Jālīnūs ilá Ghulūqun fī ism al-ṭabī'ah wa-fī shifā' al-amrāḍ Galen*}، «جوامع المقالة الثانیة من کتاب جالینوس إلی أغلوقن فی شفاء الأمراض، ترجمة حنین بن إسحاق) (۷–۹و ۱۱ و ۱۵–۱۸)

فردیکه مقدمات را فراگرفته بود در صورت تمایلبه تحصیل بیشتر وارد مرحله دوم می‌شد. اما آموزش کامل زمانی محقق می‌شود که فراگیر تمام مفاهیم طب را یاد گرفته باشدو به اموری از طبیعت که امور طبیعیه برای جسم گفته می‌شود نیز آشنا باشد (۷ و ۹).

مرتبه دوم: در این مرتبه فراگیر باید چهار کتاب دیگر از کتاب‌های جالینوس راکه به توضیح امور طبیعی مربوط به بدن می‌پردازد، آموزش ببیند(۷ و ۹).این کتاب‌ها عبارتند از:

۱) کتاب الاسطقسات که یک مقاله است. { Jawāmi kitāb Jālīnūs fī al-ūsṭuqussāt ‘alá ra’y Abuqrāṭ lil-Iskandarānīyīn Galen}(۷–۹ و ۱۱ و ۱۵و ۱۸و ۱۹). که به شرح اعضا و اخلاط به عنوان ارکان می‌پردازد(۷ و ۹).

۲) کتاب المزاج که شامل سه بخش است { Jawāmi‘ kitāb Jālīnūs fī al-mizāj ‘alá ra’y al-Iskandarānīyīn Galen}، (۷–۹ و ۱۱ و ۱۵و ۱۶). به شرح انواع مزاجها و دلایل بروز هر عارضه‌ای در بدن می‌پردازد (۷ و ۹).

۳)کتاب القوی الطبیعیة شامل سه مقاله { Jawāmi‘ kitāb Jālīnūs fī al-quwá al-ṭabī‘īyah ‘alá ra’y al-Iskandarānīyīn Galen} «جوامع کتاب جالینوس فی القوی الطبیعیة إخراج حنین ابن إسحاق» (۷–۹ و ۱۱ و ۱۵و ۱۶)به شرح و توضیح قوای مدبره طبیعت بدن، اسباب و نشانه‌هایآنها پرداخته است (۷ و ۹).

۴) کتاب التشریح (الصغیر) که در پنج مقاله تدوین شده است. «جوامع کتاب جالینوس فی التشریح للمتعلمین: جوامع المقالة الأولی فی تشریح العظام، إخراج حنین بن إسحاق» { jawamie kitab jalinus fa altashrih lilmutaealimin: jawamie almaqalat al'uwlaa fa tashrih aleizam, 'iikhraj hunayn bin 'iishaq}، «جوامع کتاب جالینوس فی تشریح العضل، نقل حنین بن إسحاق»{ jawamie kitab jalinus fa tashrih aleadl, naql hunayn bin 'iishaq}، «جوامع کتاب جالینوس فی تشریح العصب للمتعلمین، إخراج حنین بن إسحاق» { jawamie kitab jalinus fa tashrih aleasb lilmutaealimina, 'iikhraj hunayn bin 'iishaq}، «جوامع کتاب جالینوس فی تشریح العروق غیر الضوارب، للمتعلمین» { jawamie kitab jalinus fa tashrih aleuruq ghyralzawarb, lilmutaealimin}، «جوامع کتاب جالینوس فی تشریح العروق الضوارب،إخراج حنین بن إسحاق» { jawamie kitab jalinus fa tashrih aleuruq aldawaribi,'iikhraj hunayn bin 'iishaq} (۷–۹ و ۱۱ و ۱۵و ۱۶). جالینوس این مقالات را به طور پراکنده نوشت، سپس اسکندرانیان آنها را جمع‌آوری کرده و به صورت یک کتاب تنظیم نمودند. در این کتاب به شرح اعضای بدن و تعداد آنها پرداخته می‌شود. (۷ و ۹).

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]

مرتبه سوم: در این مرتبه فراگیر کتاب مربوط بـه بررسـی سـبب شناسـی، علایم و عوارض بیماری‌ها را در شش فصل، می‌آموزد. «جوامـع کتـاب جـالینوس فی العلل و الأعراض ترجمۀ حنین بن إسحاق المتطبـب» { jawamie kitab jalinus fa aleilal w al'aerad tarjamathunayn bin 'iishaq almutatabib}، (عنوان الکتاب فی الیونانی – أسـباب الأمـراض) «کـلام فـی التخمـۀ» {asbab al'amrad) klam fa altakhama}. (۷ و ۹ و ۱۱ و ۱۵ و ۱۶) این بخش از طب بر اساس نظر قیاس، از جمله جالینوس، بسیار غنـی و مفید است. اگر کسی مطالب این کتاب را مورد بررسی و مطالعه قرار دهد و آنها را بفهمد دیگر نکته‌ای از پزشکی برای او مخفی نخواهد ماند (۷ و ۹).

مرتبه چهارم: در این مرتبه فراگیر باید دو کتاب را آموزش ببیند:

۱. کتاب التعرف علی الاعضاء الباطنۀ «جوامع کتاب جالینوس فی تعرف علـل الأعضاء الباطنۀ» که دارای شش فصـل اسـت. { jawamie kitab jalinus fa taearaf ealaa al'aeda' albatinat almaeruf bikitab almawadie alalimat mimaa tawalaa jameah al'iiskundaraniuwn } (۷–۹ و ۱۵–۱۶). این کتاب شرح به تمـام علـل و دردهای اعضای درونی می‌پردازد. (۷ و ۹).

۲.کتاب النبض الکبیر «جوامع الإسـکندرانیین لکتـاب جـالینوس فـی النـبض الکبیـر علـی الشـرح و التلخـیص » { jawamie al'iiskundraniiyn likitab jalinus fa alnabd alkabir ealaa alsharah w altalkhis}(۷ و ۹و ۱۱ و ۱۵و ۱۶) که در چهار فصل بـه آمـوزش نـبض یعنـی بیان انواع نبض، نحوه شناسایی هر یک از انواع نبض، سبب شناسی بروز هر کدام از آنها و ویژگی‌ها و تاثیر آنها در بدن ، می‌پردازد. (۷ و ۹).

مرتبه پنجم:در این مرتبه، سه کتاب به فراگیران آموزش داده می‌شود.

۱.کتـاب الحمیـات {ktab alhumiyat}(۸ و ۹ و ۱۱ و ۱۶) الحمیـات الجوهریۀ و العرضیۀ{alhumiat aljawhariat waleardia}(۱۳) در مورد شناخت انواع تب‌ها است (۷ و ۹).

۲. کتاب البحران در سه مقاله «جوامع کتاب جالینوس فـی البحـران، ترجمـۀ حنین بن إسـحاق»{Kitāb Jālīnūs fī ayyām al-Buḥrān} (۷ و ۹ و ۱۱ و ۱۵ و ۱۶) که با هدف شناسایی اوقات مختلف بیماری، جهت درمان مناسـب و پیش‌بینی سرانجام بیماری در سه فصل نوشته شده است(۷ و ۹).

۳.کتاب ایام البحـران { Critical days (Galen)} (۷–۹ و ۱۱ و ۱۵–۱۶) که در سه فصل به شرح انواع بحران پرداخته است (۷ و ۹).

مرتبه ششم:فراگیر در این مرحله ملزم به یادگیری کتاب حیلۀ البـرء اسـت که در چهارده فصل(۷–۹ و ۱۱ و ۱۵–۱۶).به توضیح قـوانین و ترتیـب درمـان بـر اساس نظر قیاس در هر یک از بیماری‌ها می‌پردازد (۷ و ۹).

مرتبه هفتم:کتـاب تـدبیر الاصـحاء کـه در شـش فصـل حفـظ سـلامتی را در بدن‌های مختلف بیان می‌کند(۷–۹ و ۱۱ و۱۵–۱۶). همچنین تدبیر غذا در بیماران حاد و بیماران بستری را نیز می‌آموزد(۸) که ایـن مرحلـه بـه مراتـب سـخت تـر و پیچیده تر از قبل می‌باشد (۸ و ۱۸). جدا نمودن آموزش ویزیت بیماران سـرپایی و از بیمار بستری سخت تر ونیاز به تجربه ومهارت بیشتری داردکه بـه پـنج مرحلـه تقسیم شده است. آموزش این مرحله عمدتا براساس مستندات ابوالفرج ابن هندو از کتب شانزده گانه جالینوس است. ایـن مراتـب در مـدارس طبـی اسـکندریه مـورد استفاده بوده است(۱۱).

از دیدگاه مدارس طبی اسکندرانیه، با گذراندن این مراتب هفتگانه، فراگیر بـه لحاظ آگاهی از اصول آمادگی لازم برای مراجعات بالینی را پیدا کرده و از ایـن بـه بعد باید دانش خود را صرف خدمت به بیماران و درمان آنها نماید(۸).

جدول ۱: مراتب آموزش

مراتب تحصیل		هدف
بخش تئوری	مرتبه اول	یادگیری مقدمات، ارکان و اسطقسات
	مرتبه دوم	یادگیری امور طبیعی
	مرتبه سوم	یادگیری کلیات سبب شنای بیماریها
	مرتبه چهارم	یادگیری سبب شناسی بیماری اعضای درونی بدن
	مرتبه پنجم	یادگیری کلیات تب و بحران در بیماری‌ها
	مرتبه ششم	یادگیری اصول و قوانین درمان
	مرتبه هفتم	یادگیری تدابیر حفظ سلامتی در افراد سالم و تـدابیر غذایی در بیماران
بخش عملی		آموزش ویزیت بیماران سرپایی آموزش ویزیت بیماران بستری

تذکر ۱: در کتـاب ادب طبیـب بـا اسـتناد بـه عیـون الانبـاء { ewan al anbaa} در کتب شـانزده گانـه جـالینوس کتـاب ادویـه مفـرده { Meterin medica (Galen) } (الثالث عشر کتابه فی الادویـۀ المفـردۀ{ kitabah fi al'adwiat almufarad}، ادویـه مرکبـه الرابـع عشـر کتابـه فـی الادویـۀ المرکبـۀ{kitabah fi al'adwiat almurakaba} و برهـان و السـادس عشر کتابه فی البرهان{ kitabah fi alburhan } ذکر شده است(۷ و ۸).

تذکر ۲: کتب شانزده‌گانه جالینوس توسط هفت نفر مسیحی جمـع آوری و تفسـیر شـد (۹ و ۱۳) بـه نـام‌هـای انقـلاوس {ainqalaws}، جاسـیوس{Jaceiuos}، اصـطفین {Stephanos}، ثاودوسـیوس {Savzvsyvs}، اکـیلاوس {Aquilaus akylaws؛}، فلادیـوس {faladius.Vladius}و یحیـی النحـوی {Yahya Al - Nahawi ، yahyaa alnahwaa}(۷).

برخی محققین معتقد هستند کتاب‌هـای نوشـته شـده توسـط جـالینوس کـه اسکندرانی‌ها آنها را برای مطالعه دانشجویان پزشکی انتخاب کردند کـافی بـوده و آنها را از مطالعه سایر کتاب‌ها بی‌نیاز کرده است. البته در مطالعه تمام این کتاب‌هـا به استاد و مفسر نیاز بوده است و بدون وجود اسـتاد یـا بـدون بحـث و مـذاکره و مراجعه بهوی درک معانی پیچیده آن ممکن نبوده‌است.

از سویی دیگر این نظر هم وجود دارد کهجمع‌آوری کتـاب‌هـای مـورد نیـاز دانشجویان پزشکی توسط اسکندرانی‌ها کامل نبوده‌است و در زمینـه غـذا و هـوا و دارو توجه کافی نکرده‌اند(۷).

در مدارس اسکندرانیه،الزام به یادگیری کتاب‌هـای شـانزده‌گانـه جـالینوس و مشروط نمودن فراگیری طب به مطالعه این کتاب‌ها بوده است. بنـابراین بـه نظـر می‌رسد اسکندرانی‌ها شیوه مناسبی را در ترغیب دانشجویان پزشکی انتخاب کردند تا آنها در این حرفه کامل شوند و تلاش زیادی در مطالعه کتاب‌های جالینوس بـه عمل آورند.

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج کلیدی حاصل از جمع‌آوری شواهد موجود و بررسی منابع آن است که دو رکن مهم یکی محتوا و نحوه آموزش و دیگری نحوه صحیح آزمودنمورد توجه حکمای طب سنتی بوده است.بر همین اساس، تعیین محتوا و اولویت بندی موارد ذکر شده همراه با برنامه‌ریزی در راستای نیاز آموزشی فراگیر و نیاز جامعه دریافت کننده خدمات، ضروری است.همچنین، بر اساس نتایج جمع‌آوری شده می‌توان معیارهایی را تعیین کرد که فراگیر بر مبنای آن ملزم به یادگیری و درک محتوایساختارمندی باشد که در یک کوریکولوم مبتنی بر شواهد تبیین و تنظیم می‌گردد.

علاوه بر موارد فوق، بررسی موجود نشان می‌دهد که آموزش طب در دوران‌های مختلف شکوفایی علمی دارای ساختاری نظامند و هدفگرا بوده‌است؛ به این صورت که در ابتدا فراگیران مواجهه زودرس و کلی بالینی را تجربه می‌کردند، سپس وارد دوره فراگیری مفاهیم کلی به همراه کاربرد آنها می‌شدند و انتهای این روند آموزش، مرحله بالینی، تدابیر و تصمیم‌گیری‌های درمانی بود. در تمام این مراحل ذکر شده دانشجو موظف به مباحثه و درک عمیق مطالب تحت نظر هدایت‌گر بالا دستی خود بوده و مراحل کسب مهارت و توانمندی‌های شایسته یک طبیب را با مطالعه کتاب‌های بیشتر و آزمون‌های پیاپی توسط اساتید طی می‌کرده است. در یک جمله می‌توان گفت که فرد، طبیب نمی‌شود مگر با ارزیابی و آزمون‌ها و آزمایش‌های مکرر (۸). به نظر می‌رسد، با توجه به شواهد حاصل در این مطالعه می‌توان آموزش در طب ایرانی را به سه روش تقسیم نمود:

۱-آموزش ترتیبی که در آن مباحث از ساده به پیچیده بیان شده‌است.

۲-آموزش تقدمی که در آن مطالب براساس اولویت بیان شده است.

۳-آموزش علمی و عملی که در آن اول مطالب تئوری و بعد مطالب عملی بیان شده است.

و در حیطه بالینی می‌توان به آموزش سرپایی و بیمارستانی تقسیم نمود. ولی یکی از مهمترین نکات در هرسه این روش‌ها آشنایی زود هنگام فراگیران با داروهای مورد استفاده و با بیماران به صورت اولیه است. همانگونه که مشخص است، در این نوشتار به رکن اول مورد نظر که همان محتوا و شیوه آموزش است پرداخته‌ایم. بدیهی است تحقیقات در سایر موارد به غنی شدن هر چه بیشتر شواهد خواهد افزود.

در مجموع به نظر می‌رسد برای تعیین یک کویکولوم دارای بستری از شواهد طب ایرانی و استفاده از توانمندی‌های جدید ایجاد شده، نیاز به مطالعاتی عمیق‌تر می‌باشد تا بتوانیم طی مستند نمودن آموزش‌های دوره،الزامات و بایدهای یادگیری و دروس coreو non-core بهتر مشخص شود.

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]

Evidence Survey in curriculum planning of Persian medicine

SA. Kamali (DMD) [1], SH. Kamali (MD, MPH, PhD) [2], Z. Ghorbanifar (MD, PhD) [3*], SJ. Hosseini Khabir (MD) [4], Sh. Isfahani, (MS) [5], N. Khoramshahi (DMD) [6]

1. Department of Dentistry, School of dentistry, Shahed University, Tehran, Iran
2. Department of Persian Medicine, School of Persian Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Department of Persian Medicine, Faculty of Medicine, AJA University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4. Khatam Al-Anbia Hospital, Tehran, Iran.
5. Education development office, School of Persian Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
6. School of dentistry, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Biannual Medical Education, Babol Univ Med Sci; 7(1); Autumn & Winter 2018-2019; pp: 7-12

Received: Mat 28th 2018, Revised: Feb 26th 2019, Accepted: Mar 3th 2019

ABSTRACT

Background: Setting “accountable education” as a method in medical education has gotten increasing attention. Planning a qualified curriculum in Persian Medicine education in order to achieve sufficient educational quality is possible by the means of collecting data, evidence and exploring the available references and documenting the findings.

Methods: The goal of this brief report is to study and evaluate the common used teaching methods in education, evaluation and the content of the most outstanding scientists teaching Persian Medicinealong many centuries such as “Hippocrates”, “Galen “, “Muhammad ibn Zakariya al-Razi” and “Avicenna”

Finding: Razes believes that books such as the Al-Murafi Hippocrates book and Julian's books on the types of fevers and attacks, the various medicines and the time of illness, and at what stage each disease is, and the nature, the crisis, how to deal with acute diseases by the means of nutrition, The signs and symptoms of illness, immediate remedies and temperament and pulse are among the first books to be taught and are essential for students. He also recommends that physicians are best to be familiar with most of the resources available of their field of work.

Conclusion: Studies show that the student was obliged to deepen his knowledge by the means of discussion under the guidance of his high-level navigator. Acquiring the skills and abilities of a physician was achieved by reading more books and evaluation by the professors. It can be stated that nobody makes it to being a great physician without undergoing repeated tests and experiments.

The most common educational methods used consist of: Sequential instruction, priority training academic and practical training.

Key words: Medical education,Persian medicine (Traditional medicine), Curriculum, Evaluation, Evidence-based

*Corresponding Author; **Z. Ghorbanifar**
Address: postcode 1416663361, No 27, North sarparast Street, Italy street, Keshavarz Blvd, Tehran, Iran.
Tel: 09123081153, Fax: 02188391955
Email: za.ghorbanifar@gmail.com

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]

References

1-Kamali S, Ghorbanifar Z, Isfahani SH, et al. Evaluation of access to the course of Hakim. Avicenna Journal of Phytomedicine. 2015 Supplement, Vol. 5, p46-46. 1/2p.

2-Kamali S, Ghorbanifar Z, Isfahani SH, et al. Designing self-assessment questionnaire for Persian medicine in the field of education at Tehran University of Medical Sciences. Biannual J of Med Edu. Education Development Center. Babol Univ of Med Sci,6(1); 51 Autum & Winter, 2018

3- Yaghoubifar M, Ghodrati A, Mirmousavi S. The first step towards institutionalizing approach of responsive education: Survey the current status of training courses of environmental health from perspectives of students. . Biannual J of Med Edu. Education Development Center. Babol Univ of Med Sci, 5(1); Autum& Winter, 2017; pp: 40-46.

4-Jones R, Higgs R, de Angelis C, Prideaux D. Changing face of medical curricula. The Lancet. 2001; 357(9257):699-703.

5-Razi, M. Al- Murshid aw al-Fusul. . 2nd ed. Edited by: Iskander B Zaki. Cairo: The Institute of Arabic manuscripts.1995:12-14 [In Arabic]

6-Ibn Sina. The Canon of Medicine (al-Qānūn fī al-Ṭibb). V1. 1st ed. Beirut-Lebanon: Alaalami library. 2005: 63 [In Arabic]

7-Ghazban, SJ. (In translation) Uyun Al- Anba Fi Tabaqat Al- Atibba. Ibn Abi Uṣaibiʿa, Aḥmad Ibn Al-Qāsim. V1. 1st ed. Tehran. Research Institute for Islamic & Complementary Medicine. Iran University of Medical Sciences. 2008: 95-96. 133. 136-147. 151-157. 268-276 [In Persian]

8-Al-Rohawi, I. Adab al-Tabib ("Practical Ethics of the Physician" or "Practical Medical Deontology"). 1st ed. Tehran. Research Institute for Islamic & Complementary Medicine. Iran University of Medical Sciences. 2009: 78, 105, 179-180, 186 [In Persian]

9-Ibn Ridwan A. Book Alnaf advertisement medicine production quality education. 1st ed. Edited by: Samarrai, K. Baghdad: Jame'ah Baghdad. 1986: 42-43, 107-113 [In Arabic]

10-Ibn al-Nafis, A. Al-Shamil fi al-Tibb. V1. 1st ed. Tehran. . Research Institute for Islamic & Complementary Medicine Iran University of Medical Sciences. 2009: 14 [In Arabic]

11-Samarrai K. Brief history of medicine arabic. V1. Tehran. Research institute for Islamic & complementary medicine. Iran University of medical sciences. 2009: 204-205 [In Arabic]

12-Ibn Juljul, S. Ṭabaqāt al-aṭibbā' w'al-hukamā' (Generations of physicians and Wise Men).1st ed.Cairo: French Scientific Institute printing press. 1955:46[In Arabic]

13-Razi, M. The Virtuous Life (al-Hawi).v4. 1st ed. Beirut: Dar Al-Ehya. Al-Turath Al-Arabi.20001: 72 [In Arabic]

14-Mozafarzadeh B. (In translation). Pharmacology in Medicine {(Daroushansi Dar Pizchke)}. Al-Biruni M. V1. 1st. Persian Language and Literature Academy. Publishing group asar. Tehran. 2004: 113 [In Arabic]

15-Sami Khalaf H. Ṭibb and daroushansi. V1. 1st. Catalog of manuscripts of the virtual book. Tehran. Iran University of medicine. 2008:74[In Arabic]

16-Badawi, A. A'rstoutalis fi alnfs. 1st ed. Beirut: Dar al-Qalam. 1980:41-45[In Arabic]

17-Mohaghegh M. Ibn Hindu, Physician and philosopher from Tabarestan and Kitab-I Miftah al-Tibb with introduction on medical sciences in Islam and Iran. Tehran. Society for the Appreciation of Cultural Works and Dignitaries. 2014: 37-42 [In Persian]

18-Galenus. To Ogluqen, Summarized and Explained Hunayn ibn Ishaq, Investigation of Muhammad Salim Salim Dar al-Kuttab Press 1982: 3 [In Arabic]

19-Galenus - translator: Hunayn ibn Ishaq, Muhammad Salim Salim, a book of Galen in Alostksat on the opinion of Hippocrates, the Commission Egyptian General Book, Cairo, 1986: 3 [In Arabic]

[Downloaded from mededj.ir on 2026-10-09]